

УДК 378.091.2 - 047.722

Ванда Вишківська,
м. Київ

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ШЛЯХОМ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема теоретичної розробки та впровадження компетентнісного підходу в освіту як однієї з умов розвитку сучасної національної вищої школи. Визначаються відмінності компетентнісно спрямованої освіти від традиційної; обґрунтовується необхідність створення культурно-освітнього середовища як важливої умови задоволення потреб студента в розвитку професійної компетентності. З'ясовуються основні характеристики культурно-освітнього середовища, визначається місце і роль у ньому суб'єктів навчальної діяльності.

***Ключові слова:** професійна компетентність, компетентнісний підхід, компетентнісно орієнтована освіта, культурно-освітнє середовище, професіоналізм, професійна мобільність, індивідуальна організація освітнього процесу*

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні, як і в багатьох європейських країнах, здійснюється реформування системи вищої освіти, одним із основних завдань якого є осучаснення змісту освіти й навчальних технологій, приведення їх у відповідність загальносвітовим стандартам, вимогам інтеграції до світового освітнього простору. Акцент переноситься з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток у студентів здатності їх застосувати для розв'язування індивідуальних і суспільно значущих задач, оволодіння методами здобуття нових знань.

Проблеми розвитку та вдосконалення вищої педагогічної освіти транслюються у площину цінностей особистісного розвитку, що зумовлює необхідність переосмислення ролі вчителя, здатного працювати в умовах нової школи, в умовах багаторівневої динамічної системи взаємозв'язків учня

з оточенням, що сприяє поглибленню його знань, розвитку інтелектуальних здібностей, формуванню соціального досвіду.

Основні положення щодо національної освіти і вимоги до якості підготовки педагогічних кадрів знайшли відображення у законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Державній програмі «Вчитель», Концепції педагогічної освіти. Усі ці документи декларують нове бачення ролі й функцій сучасного вчителя.

Сучасний педагог, як зазначав І. Зязюн (2000), повинен виконувати «не роль "фільтра" для пропускання через себе навчальної інформації», а бути «помічником у роботі учня, перебираючи на себе роль одного з джерел інформації»; «в ідеалі педагог стає організатором самостійного навчального пізнання учнів, не головною діючою особою в групі учнів, а режисером їхньої взаємодії з навчальним матеріалом, один з одним і з учителем» (с. 56).

Підготовка такого вчителя може бути здійснена в умовах культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу на засадах компетентнісного підходу, за якого майбутній учитель навчатиметься за індивідуальною освітньою програмою, вчитиметься формулювати і реалізовувати особисту педагогічну концепцію, стратегію і тактику професійної життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «освітній простір» у розрізі досліджуваної проблеми розглядають Г. Бутенко, А. Евтодюк, О. Леонова (2006), Н. Рибка, А. Цимбалару та інші. Так, зокрема, Н. Рибка зазначає, що освітній простір відображає переважно внутрішні (педагогічні, психологічні, дидактичні та ін.) зміни в системі освіти. О. Леонова (2006) дає визначення освітнього простору як «педагогічної реальності, яка заявляє про себе співіснуванням Людини і Світу через освіту, представляє собою баланс культурного і цивілізаційного, виражаючи його через знаковість освітнього середовища» (с. 37).

Мета статті: визначити шляхи підвищення рівня професійної компетентності майбутніх учителів в умовах функціонування сучасного культурно-освітнього середовища закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає радикальної модернізації всієї системи освіти. Колишня формула «освіта на все життя» замінюється новою – «освіта крізь усе життя». Міжнародна комісія Ради Європи визначила політику в області освіти як «постійний процес збагачення особи знаннями і вміннями, формування відносин між окремими людьми, групами і народами» та сформулювала такі її основоположні принципи:

- учитися жити разом, розвиваючи знання про інші народи, їхню історію, традиції і способи мислення;

- учитися набувати знання, що охоплюють широкі загальнокультурні знання з можливістю глибокого осмислення певної кількості дисциплін;

- збагачувати свій загальнокультурний рівень як своєрідну основу безперервної освіти, необхідний для того, щоб учитися впродовж усього життя;

- учитися жити з посиленням особистої відповідальності, здатності до самооцінювання і самоорганізації (Key Competences for Lifelong Learning, 2010).

Реалізація такої політики вимагає нової генерації вчителів, які мислять по-новому, здатних працювати в умовах особистісно зорієнтованого компетентнісного підходу до освіти.

Питаннями теоретичної розробки та впровадження компетентнісного підходу в освіту переймаються багато міжнародних організацій, серед них: ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку (ОЕСР), Міжнародний департамент стандартів тощо. У дискусіях та круглих столах, присвячених питанням упровадження компетентнісного підходу в освіту, визначення переліку та змісту ключових компетентностей фахівців різного профілю, беруть участь випускники вищих навчальних закладів, викладачі, роботодавці.

У сучасних моделях професійної освіти зарубіжних учених поняття «ключові компетенції», введене в науковий обіг на початку 90-х років ХХ століття Міжнародною організацією праці, є ключовим. Тракується дана категорія як загальна здатність людини мобілізувати в ході професійної діяльності здобути

знання та вміння, а також використовувати узагальнені способи виконання дій. За визначенням Ради Європи, людина в процесі здобуття вищої освіти має оволодіти п'ятьма групами ключових компетенцій: політичні та соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю бути активними учасниками громадського життя; компетенції, що визначають готовність до життя у полікультурному суспільстві; компетенції, що забезпечують комунікативні вміння людини на основі спілкування як рідною, так і іноземними мовами; компетенції, пов'язані з появою інформаційного суспільства, оволодінням новими інформаційними технологіями; компетенції, що реалізують здатність і бажання неперервного здобуття освіти протягом усього життя та забезпечують професійну конкурентоспроможність фахівця, його адаптацію до постійних змін у суспільстві.

Під компетентнісним підходом розуміють підхід, при якому головна увага приділяється результатам навчання (Овчарук, 2004). Спрямованість освіти на результати навчання сприяє розширенню академічної та професійної мобільності фахівців, можливості співставлення дипломів та кваліфікацій. Застосування компетентнісного підходу покликано усунути протиріччя між результатами освіти та вимогами ринку праці до рівня підготовки випускників вищих навчальних закладів.

На думку Ю. Ф. Зеєра, В. М. Махмутової суть компетентнісного підходу полягає в орієнтації освіти на такі цілі, як самовизначення, самоактуалізація, соціалізація, розвиток індивідуальності студента, формування здатностей до навчання впродовж життя. Е. Зеєр (2005) зауважує, що компетентність людини визначають її знання, вміння та досвід, а здатність застосовувати їх у конкретній соціально-професійній ситуації визначає компетенції професійно успішної особистості (с. 5–49).

Як такі, що дають можливість особистості активно залучатися до багатьох соціальних сфер, трактує поняття «ключові компетентності» О. Овчарук (2004). Науковець зауважує, що володіння ключовими компетентностями сприяє особистісному успіхові й може бути застосовано до багатьох життєвих сфер (с. 11).

Відмінність компетентнісно спрямованої освіти від традиційної полягає в тому, що набуття студентом знань, умінь і навичок стає проміжною (неостаточною) метою освіти, а результати навчання розглядаються з точки зору формування системи компетентностей випускника. Як зазначає Б. Д. Ельконін (2001), потрібно відмовитися від знань «про всяк випадок» (с. 64). Студент не лише має здобути знання, а навчитися їх використовувати для розв'язування суспільно та професійно значущих задач, проблемних ситуацій, що, як правило, характеризуються невизначеністю деяких факторів, недостатністю даних.

У компетентнісно орієнтованій освіті акцент переноситься із засвоєння студентами готової системи знань на виявлення ними походження цих знань, оволодіння методологією їх здобуття, самостійне формулювання необхідних понять для вирішення певної задачі, набуття студентами власного досвіду самостійної діяльності. Таким чином, навчальна діяльність студентів набуває дослідницького та практико орієнтованого характеру і сама стає предметом засвоєння (Болотов, 2003). У результаті формується інтегративний тип пізнання майбутніх педагогів, за якого поєднуються емпіричний досвід, теоретико-методологічні засади, основи системного та творчого мислення, проблемний та діяльнісний підходи тощо. Це дозволить фахівцям творчо вирішувати актуальні професійні проблеми. Як зауважував І. Зязюн, зміст професійної компетентності – це знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології. Знання сучасного вчителя звернені, з одного боку, до дисципліни, яку він викладає, з іншого – до учнів, психологію яких мусить добре знати. Важливою особливістю професійних педагогічних знань є їх комплексність, що потребує від учителя вміння синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій, що зумовлюють необхідність осмислення психолого-педагогічної сутності явищ, вибору засобів взаємодії. Розв'язання кожної педагогічної задачі активізує всю систему педагогічних знань учителя, які виявляються як єдине ціле (Зязюн, Крамущенко, Кривонос, 2004, с. 32).

Відтак, упровадження компетентнісного підходу в освіту вимагає, в першу чергу, перегляду змісту освіти, подолання традиційних знаннєвих парадигм, переорієнтації характеру навчання з репродуктивного стилю на творчий, діяльнісний, такий, що відповідає запитам сьогодення (Kushniruk, 2016). У процесі навчання має бути реалізований принцип варіативності освіти, що забезпечить студентам – майбутнім фахівцям – можливість створення індивідуальних освітніх маршрутів, сприятиме розвитку стійкої позитивної мотивації до навчання.

У науковій літературі обґрунтовано, що на розвиток особистості в онтогенезі поряд зі спадковістю, вихованням, впливає простір і діяльність самої людини. З цих позицій розвиток професійної компетентності вимагає створення певних умов, однією з яких є створення культурно-освітнього простору (середовища), – простору, який дозволяє студентові усвідомити відповідальність за вибір змісту та форм діяльності. Культурно-освітній простір є найбільш «близьким» до особистості студента, особливо значущим і небайдужим для нього.

Методологічними орієнтирами розкриття змісту культурно-освітнього простору є ідеї вчених про те, що системоутворюючим компонентом освітнього, виховного простору є відносини, у які педагог залучає учнів, студентів, організовуючи їхню діяльність і спілкування, а сам простір при цьому створюється педагогами (Л. В. Вершиніна, Д. В. Григор'єв, Ю. С. Мануйлов, Л. І. Новикова, А. М. Сидоркін, Н. Л. Селіванова) (Герасимов, Павленко, 2003).

Важливою характеристикою культурно-освітнього простору є його тимчасова складова. Обґрунтуємо таке твердження. Очевидним є той факт, що реалії сучасної освіти надають студентові можливість вибору з величезного різноманіття варіантів освоєння різних знань та елементів культур саме тих, які відповідатимуть його смисложиттєвим орієнтаціям не тільки в період студентства в процесі навчання, але також упродовж всього життя. Саме облік тимчасової компоненти дозволяє надати допомогу студентові в самовизначенні в освітньому процесі, намітити контури подальшого освітнього маршруту, забезпечуючи тим самим його безперервність.

Особливого значення при цьому набуває використання різних джерел інформації, а точніше перехід від адаптованих джерел інформації (навчальні підручники, посібники) до «першоджерел» (здобутки художньої, науково-популярної, політичної, наукової літератури, справжні твори мистецтва, пам'ятники історії, засоби масової інформації тощо). Відтак, змінюється і завдання змісту освіти, який має включити студентів у реальне культурне життя та навчити їх «учитися не тільки за підручниками».

Висновки. Таким чином, поняття «культурно-освітній простір» (середовище) ми конкретизуємо як особливим чином структуроване розмаїття відносин, що акумулює і сприяє освоєнню і трансляції культури, тим самим забезпечуючи культурну та індивідуальну ідентифікацію особистості студента. Тобто всі компоненти культурно-освітнього простору служать меті розвитку особистості студента як високо компетентного фахівця. Викладач у культурно-освітньому просторі вищого навчального закладу має можливість для задоволення потреб студента в розвитку професійної компетентності через надання йому варіантів вибору змісту і форми індивідуальної організації освітнього процесу і забезпечення відповідним інструментарієм. За допомогою культурно-освітнього простору створюється позитивна ціннісна орієнтація навчання і транслюється досвід позитивної поведінки.

Перспективи дослідження проблеми пов'язані з пошуком шляхів упровадження ідей мислєдїяльнїсної педагогїки в умовах культурно-освітнього середовища вищого закладу освіти.

Список літератури

- Болотов, В. А. (2003). Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*, 10, 8–14.
- Герасимов, Г. И., Павленко, Л. Н. (2003). *Культурно-образовательное пространство: сущность и реалии становления*. Ростов-на-Дону: Ростовский государственный педуниверситет.
- Зеер, Э. Ф., Павлова, А. М., Сыманюк, Э. Э. (2005). *Модернизация профессионального образования: компетентностный подход*. Москва: Московский психолого-социальный институт.
- Зязюн, І. А. (2000). *Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти*. І. А. Зязюн (Ред.). Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ: Віпол.

- Зязюн, І. А., Крамущенко, Л. В., & Кривонос, І. Ф. (2004). *Педагогічна майстерність*. І. А. Зязюн (Ред.). Київ: Вища школа.
- Эльконин, Б. Д. (2001). *Психология развития*. Москва: Академия.
- Леонова, О. (2006). Образовательное пространство как педагогическая реальность. *Alma mater*, 1, 36–40.
- Овчарук, О. В. (2004). Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти, О. В. Овчарук (Ред.). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* (с. 6–16). Київ: «К.І.С.».
- Key Competences for Lifelong Learning – A European Reference Framework: Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning (2005) (pp. 14–20). Brussels, Commission of the European Communities. Retrieved from <http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/dok>
- Kushniruk, S. A. (2016). Teaching group activities as an effective form in future competitive teachers training. *Actual problems of globalization* (p. 220–223). Thessaloniki: Midas S. A. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11305>

Vanda Vyshkivska

FUTURE SPECIALISTS` PROFESSIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT BY MEANS OF PEDAGOGICAL DESIGNING OF THE CULTURAL AND EDUCATIONAL SURROUNDING OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article dwells on the problem of theoretical elaboration and implementation of competency-based approach in education as one of the conditions of modern higher school development and a way to eliminate contradictions between education results and labour market demands to graduates` level of preparation. The concept of key competences, possession of which can assist personal success in different life spheres is concretized.

Differences between competency-oriented and traditional education are defined; it is stressed out that within competency-oriented education students should not only get knowledge but also use them for solving social and professional problems often characterized by indefinite factors, lack of data; the necessity of re-orientation to research and practice-oriented students` educational activity is proved.

The article justifies the necessity of the cultural and educational surrounding creation (surrounding, that allows a student to realize the responsibility for the choice of content and forms of activities) as a requirement to satisfy the students` need to develop professional competence. The article stresses out the peculiarity of lecturer`s role in the cultural and educational surrounding of a higher educational establishment, having possibilities to satisfy students` need in the development of professional competence by providing them a choice of content and form of an individual organization of educational process and provision of appropriate tools. It is stated, that with the aid of the cultural and educational surrounding, a positive value orientation of learning is made and positive behavior experience is shared.

Keywords: *professional competence, competency-based approach, competency-oriented education, the cultural and educational surrounding, professionalism, professional mobility, an individual organization of educational process.*

References

- Bolotov, V. A. (2003). Kompetentnostnaja model: ot idei k obrazovatelnoj programne. *Pedagogika [Pedagogy]*, 10, 8–14.
- Gerasimov, G. I., Pavlenko, L. N. (2003). Kulturno-obrazovatelnoe prostranstvo: sushhnost i realii stanovlenija [Cultural and educational space: the essence and realities of becoming]. Rostov na Donu: Rostovskij gosudarstvennyj peduniversitet.
- Zeer, Je. F., Pavlova, A. M., Symanjuk, Je. Je. (2005). Modernizacija professionalnogo obrazovanija: kompetentnostnyj podhod. [Modernization of professional education: competence approach]. Moscow: Moskovskij psihologo-socialnyj institut.
- Ziaziun, I. A. (2000). Intelektualno-tvorchyi rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoi osvity [Intellectual and creative personality development in conditions of continuous education]. I. A. Ziaziun (Ed.). *Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy*. Kyiv: Vipol.
- Ziaziun, I. A., Kramushchenko, L. V., & Kryvonos, I. F. (2004). Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]. I. A. Ziaziun (Ed.). Kyiv: Vyscha shkola.
- Jelkonin, B. D. (2001). Psihologija razvitija [Psychology of the development]. Moscow: Akademiya.
- Leonova, O. (2006). Obrazovatelnoe prostranstvo kak pedagogicheskaja realnost [Educational space as a pedagogical reality]. *Alma mater*, 1, 36–40.
- Ovcharuk, O. V. (2004). Rozvytok kompetentnisnoho pidkhodu: stratehichni oriientyry mizhnarodnoi spilnoty, O. V. Ovcharuk (Ed.). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovy dosvid ta ukraïnski perspektyvy*. [Competent approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives] (pp. 6–16). Kyiv: «K.I.C.».
- Key Competences for Lifelong Learning – A European Reference Framework: Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning (2005) (pp. 14–20). Brussels, Commission of the European Communities. Retrieved from <http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/dok>
- Kushniruk, S. A. (2016). Teaching group activities as an effective form in future competitive teachers training. *Actual problems of globalization* (pp. 220–223). Thessaloniki: Midas S. A. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11305>

Одержано 15.01.2018 р.